

door Liesbeth Koenen

Magic for the millions

Op bedevaart

Speciale krachten toekennen aan plaatsen en objecten lijkt een algemene menselijke behoefte. Van oudsher zijn het in Nederland vooral katholieken bij wie bedevaartsoorden en pelgrimages populair zijn, maar Peter Jan Margry, onderzoeker bij het Meertens Instituut, ziet wereldwijd een hang naar het bezoeken van sacrale en magische plaatsen.

Voorop staat een foto uit het Brabantse Meerveldhoven. Een boom behangen met kruisen en wat op het eerste gezicht kerstballen lijken achter een zee aan kaarsen in een kerk. Door de glas-in-loodramen schijnt het licht op het altaar en het beeld van Maria dat in de boom hangt. Peter Jan Margry, auteur van het boek dat onlangs uitkwam en *101 bedevaartplaatsen in Nederland* heet, vindt juist deze bedevaartplaats heel symbolisch. 'Je lijkt een heidens gebruik te zien, een boomverering die is overgaan in katholieke Mariaverering. Bovendien, door ouderdom is de boom al drie of vier keer vernieuwd. Het maakt geen verschil voor de bezoekers. Nieuwe bomen en zelfs nieuwe locaties krijgen telkens nieuwe sacraliteit toegekend.'

De kerstballen op de foto zijn overigens in werkelijkheid zilveren votiefgeschenken, tastbare getuigenissen van verhoorde gebeden. Allemaal onderdeel van het beleven van een religieuze behoefte, waarvan een groot deel ritueel is volgens Margry. 'Het speelt zich in Nederland nogal af in het verborgene, maar er zijn miljoenen bezoekers van bedevaartplaatsen,' zegt de in Brabant opgegroeide historicus, die senior-onderzoeker Religieuze Cultuur is bij het Meertens Instituut. Dat Akademie-instituut voor Nederlandse taal en cultuur had tot voor kort op het vlak van bedevaarten – hier een katholiek verschijnsel – iets in te halen. Margry vertelt: 'Er was hier geen aandacht voor dergelijke religieuze verschijnselen. Ten tijde van de protestantse Voskuil was er sprake van een verzuild onderzoeksperspectief. Han Voskuil, wiens afdeling dit was, moest weinig hebben van de Roomse santenkraam.'

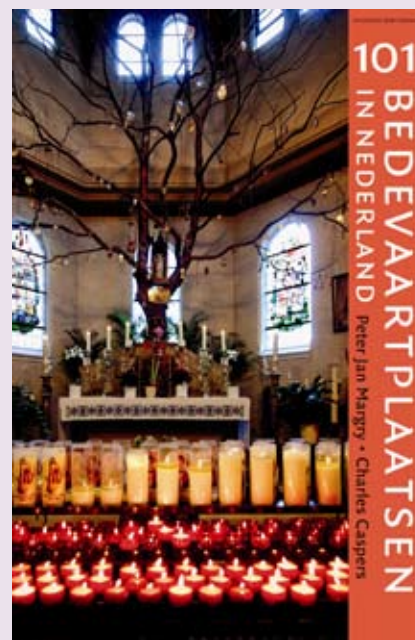
Zo kon lang onbekend blijven hoezeer bedevaarten deel uitmaken van de Nederlandse cultuur. Uit het onderzoek daarnaar, dat tussen 1993 en 2000 uitgevoerd werd

met een KNAW-vernieuwingssubsidie, kwamen vier dikke boekdelen voort. Nederland bleek maar liefst 660 bedevaartplaatsen te hebben. En dan waren er ook nog ruim 600 die gediskwalificeerd moesten worden, zoals de gekruisigde 'baardheilige' St. Ontcommer in Waalwijk, en het Kneigselse mirakelkultje met geneeskrachtig water waarvoor maar één mondelinge getuigenis bleek te vinden. In het rijkgeïllustreerde boek voor een breed publiek dat nu verschenen is, staat behalve een instructieve inleiding een selectie van bekende en minder bekende oorden. Van Onze Lieve Vrouw Sterre der Zee in Maastricht, en de Zoete Lieve Vrouw van Den Bosch zullen veel mensen gehoord hebben, maar bijvoorbeeld de koortsboom in Overasselt en Cornelius tegen de stuipen in Bokhoven genieten heel wat minder faam.

Toch neemt de belangstelling toe. Eind jaren zeventig, begin jaren tachtig begon er een herleving volgens Margry. 'En dankzij de publieke manifestatie van de islam zie je nu andere kerken ook meer het publieke domein betreden,' zegt hij, en hij voegt eraan toe: 'Wat geloof is en wat bijgeloof is een normatieve vraag, niet iets voor de wetenschap. Mensen kennen krachten toe aan een plaats, een beeld.' Hij ziet een algemenere tendens: 'Het is vaak verbonden met *rites de passage*. Mensen gaan de Santiagoroute lopen als ze vijftig worden, of net gescheiden zijn, als markering van een betekenisvolle verandering in het leven.'

Margry's eigen belangstelling gaat inmiddels sowieso verder dan kerkelijke bedevaartplaatsen en de daar vaak bij horende pelgrimages. Hij stelde een ook

Peter Jan Margry, Charles Caspers, *101 bedevaartplaatsen in Nederland*, Bert Bakker, € 39,95
 Peter Jan Margry (ed.) *Shrines and Pilgrimage in the Modern World. New Itineraries into the Sacred*, Amsterdam University Press, € 42,50
 Zie ook: www.meertens.knaw.nl/bedevaart

zojuist uitgekomen boek samen over niet-institutionele 'heiligdommen' en pelgrimsoorden. Margry: 'Je hebt bijvoorbeeld pelgrimages naar de begraafplaats van Jim Morrison, de jonggestorven Doors-legende. Jongeren blijven daar komen, laten gedichten achter. Ze ontlenen kracht aan de charismatische persoonlijkheid van de zanger, vinden een steunpunt in zijn persoon. Het zijn nieuwe vormen van religiositeit. Net als het Kankerbos in Dronten. Je ziet het in de hele wereld. In Palermo heb je een gedenkplaats met bloemen voor de vermoorde 'mafiarechter' Falcone, het Vietnammonument in Washington heeft ook die functie gekregen. En denk aan het Graceland van Elvis. Maar er zijn ook soortgelijke heiligdommen voor Soekarno, de eerste president van Indonesië, en voor de vroegere leider van Joegoslavië, Tito.'